

ฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น

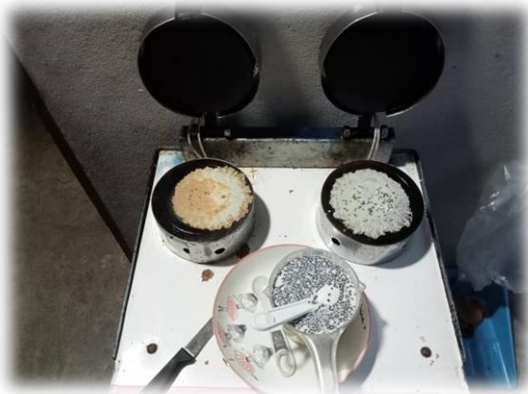
องค์การบริหารส่วนตำบลดงมหาวัน
อำเภอเวียงเชียงรุ้ง จังหวัดเชียงราย

1. ด้านคหกรรม

ชื่อ นางสาวบุญมี ทองกอบ อายุ 47 ปี
ที่อยู่ บ้านเลขที่ 147 หมู่ที่ 5 ต.ดงมหาวัน
อ.เวียงเชียงรุ้ง จ. เชียงราย

โทรศัพท์ 0871869433

ภูมิปัญญาท้องถิ่น การทำขนมทองพับ

ด้านกิจกรรม

ชื่อ นางสาวรัตนา ปาระธง อายุ 51 ปี
ที่อยู่ บ้านเลขที่ 213 หมู่ที่ 5 ต.ดงมหาวัน
อ.เวียงเชียงรุ้ง จ. เชียงราย

โทรศัพท์ 0946359993

ภูมิปัญญาท้องถิ่น การทำน้ำพริกกากหมู

วิธีการทำ ใส่หอมเจียวกับกระเทียมเจียวลงในกากหมู คลุกเคล้าให้เข้ากัน จากนั้นใส่น้ำตาลทรายกับเกลือ ส่วนพริกป่น ใช้พริกแห้งเอามาคั่วเองแล้วปั่น ก็เลยใส่ไปแค่ 1 ช้อนโต๊ะ เพราะเผ็ดมาก คลุกเคล้าให้เข้ากัน ตักใส่กระปุกแช่ตู้เย็นไว้ อยากรกินเมื่อไรก็เอาออกมาตั้งให้คลายความเย็น หรือจะตักใส่ข้าวสวยร้อน ๆ ก็ดีงาม

2. ด้านหัตถกรรม

ภูมิปัญญาท้องถิ่น การทอผ้าไหมที่บ้าน

การสาวไหม

การสาวไหม คือ การดึงเส้นไหมออกจาก
รังไหมหลายรังในขณะต้มในน้ำร้อนผ่าน
อุปกรณ์สาวไหม มารวมเป็นเส้นเดี่ยว โดย
เส้นไหมจะพันกันเป็นเกลียวทำให้เกิดการบิด
เกาะของเส้นไหมทำให้ได้เส้นไหมที่มีขนาด
ใหญ่มากขึ้นให้พอเหมาะสำหรับนำมาทอเป็น
ผืนได้ เส้นไหมที่ได้จึงมีความเหนียว ทนทาน
และลื่นมือจากการหักแหว่งของแสง ซึ่งไหมที่
ได้จะเรียกกันว่า ไหมดัด มีลักษณะเป็นเส้น
ไหมสีเหลือง และมันวาว

ผู้ให้ความรู้

นางสีทิพย์ จูมนะคักดี
อายุ 80 ปี 2 หมู่ 6 ต.ดงมหาวัน อ.เวียงเชียงรุ้ง จ. เชียงราย

ก่อนที่จะทำการสาวไหมให้คัดเลือกรังไหมที่จะสาวก่อน
โดยแยกรังออกจากรังเสีย เพื่อให้ได้เส้นไหมที่มี
คุณลักษณะเส้นกลมและขนาดสม่ำเสมอ รังไหมที่พร้อมจะ
สาวนั้น จะต้องสาวภายใน 10 วัน เพราะถ้าหากทิ้งนาน
กว่านั้นดักแต่จะกลายเป็นผีเสื้อ หรือ บี้ ถ้าหากสาวไม่ทัน
ชาวบ้านสามารถเรียนรู้วิธีการย้อมและการเก็บรังไหมให้นาน

ขึ้นโดยนำไปเก็บในตู้เย็นซึ่งสามารถเก็บได้นานขึ้นโดยที่ขังไม่กลายเป็นผีเสื้อ แต่ถ้าหากออกมาจากตู้เย็นมันจะ
กลายเป็นผีเสื้อเลย จึงต้องนำไปแช่ก่อนค่อยนำไปสาว เส้นไหมที่สาวจากรังไหมแช่เย็นนี้จะมีคุณภาพ และ
สาวยาก เพราะไหมได้รับความชื้นจากตู้เย็น

การสาวจะต้องดึงเส้นไหมลงภาชนะให้สม่ำเสมอ ความเร็วประมาณ 60-65 ครั้งต่อนาที และช่วงของการดึงเส้นไหมมีระยะจากการจับเส้นไหมถึงช่วงการปล่อยเส้นไหมลงภาชนะประมาณ 40-45 เซนติเมตร จะทำให้เส้นไหมวางเรียงในภาชนะสวยงามเมื่อนำมาแหล่งมัดได้ไหมจะตรง

ขณะสาวไหมให้ใช้ไม้ค้ำเกลี้ยงรังไหมเข้ารวมกัน และบังคับรังไหมไม่ให้ลอยขึ้นตามเส้นไหมเพราะจะทำให้เส้นไหมตืด สาวไม่ได้ พยายามอย่าเกลี้ยงรังไหมบ่อยเกินไปจะทำให้เส้นไหมมีปุ่มปมตืดออกมาและทำให้เส้นไหมขาด

การพันเกลี้ยงเส้นไหม เมื่อเส้นไหมตืดไม้ค้ำเกลี้ยงรังไหมขึ้นมา ไม้มือรวบเส้นไหมที่ติดกับไม้ค้ำดึงขึ้นมา แล้วสอดเส้นไหมใส่รูตรงกลางพวงสาว ดึงขึ้นไปพันกับลูกเรือของพวงสาว 1 รอบ และพันเกลี้ยงเส้นไหม 7-9 รอบ แล้วดึงเส้นไหมผ่านพวงสาวไหมลงภาชนะที่เตรียมไว้ และทำการสาวไหม หรือดึงเส้นไหม จนเส้นไหมเปลือกนอกหมด ภาชนะที่เตรียมไว้ใส่เส้นไหมโดยมีวัสดุที่ฉ่ำน้ำหนักพอประมาณทับไว้ เช่น เมล็ดนุ่น ขี้สาร เม็ดมะขาม เพื่อช่วยให้เส้นไหมไม่พันกันเวลารอเส้นไหมไปทำเช็ดหรือใส่ไหม

ถ้าเป็นพวงสาวไหมแบบปรับปรุง (เด่นชัย 1) เมื่อสอดเส้นไหมใส่รูตรงกลางพวงสาวแล้ว ให้ดึงขึ้นไปพันกับลูกเรือของพวงสาวต่ำล่างสุด 2 รอบ แล้วจึงพันเกลี้ยงไหม 7-9 รอบ

การสาวไหมด้วยมือ ซึ่งแบ่งเกรดเส้นไหมได้ 3 ชนิด คือ

1. เส้นไหมหนึ่งหรือเส้นไหมยอดหรือไหมน้อย ได้แก่เส้นไหมที่ได้จากการสาวเส้นใยชั้นในของรังไหม การสาวไหมยอด คือ การเอาปุ๋ยมะพร้าวและเส้นใยชั้นนอกของรังไหมออกก่อน แล้วจึงสาวเอาแต่เพียงเส้นใยชั้นในเท่านั้น เส้นไหมที่ได้จะมีลักษณะเส้นเล็ก ละเอียงดี และเรียบ ส่วนมากนิยมใช้แทนเส้นไหมชั้นในในการทอผ้าไหม
2. เส้นไหมสองหรือเส้นไหมสาวเลข ได้แก่ เส้นไหมที่ได้จากการสาวครบทั้งทั้งปุ๋ยมะพร้าวและเส้นใยทั้งหมดให้เสร็จคราวเดียวกัน ลักษณะเส้นไหมที่สาวได้หยาบและเส้นใหญ่กว่าไหมหนึ่งใช้เป็นเส้นไหมพุ่งได้ เพียงอย่างเดียว
3. เส้นไหมสามหรือเส้นไหมลับ ได้แก่ เส้นไหมที่ได้จากการสาวเส้นใยชั้นนอกลักษณะเส้นไหมที่สาวได้ จะเป็นเส้นหยาบ และเส้นใหญ่กว่าไหมสอง

การสาวไหมแบบพื้นบ้าน

การต้มรังไหม มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ sericin หรือ กาวไหมอ่อนตัว แล้วจะดึงเอาเส้นใยออกจากรังไหมได้ง่ายขึ้น เส้นใยสามารถคลายตัวออกอย่างเป็นระเบียบ และสานหาเงื่อนได้สะดวก น้ำที่ใช้ต้มรังไหมควรเป็นน้ำสะอาด ไม่ขุ่น มีความเป็นกรด-ด่างปานกลาง เช่น น้ำฝน น้ำประปาที่ใส่ ร้อยเก็บไว้รอนาน ต้มให้ร้อนแต่ไม่เดือด โดยสังเกตเห็นไอน้ำที่ปากหม้อ และฟองอากาศเล็ก ๆ ลอยออกมาที่ปากหม้อ

หรือใช้น้ำจุ่มดู รู้สึกว่าร้อน มีอุณหภูมิประมาณ 82-89 องศาเซลเซียส นำรังไหมที่เตรียมไว้ลงต้มในหม้อ 2 กำมือใหญ่ (ประมาณ 120-150 รัง) ใช้ไม้ค้ำกวดรังไหมให้จมน้ำไปมา 4-5 ครั้ง นาน 1-2 นาที เรียกว่า การต้มรังไหม จากนั้นยกไม้ค้ำ กลับรังไหมขึ้น ปมเส้นไหมจะหลุดจากรังไหมตัดไม้ค้ำขึ้นมา

ด้านหัตถกรรม

ภูมิปัญญาท้องถิ่น การทอผ้าไหม

ผู้ให้ความรู้
นางสำราญ บุญคิริ
อายุ 48 ปี
195 หมู่ 3 บ้านป่าเลา ตำบลดงมหาวัน
อำเภอเวียงเชียงรุ้ง จังหวัดเชียงราย

การมัดหมี่

การมัดหมี่ เป็นการทอลวดลายของผืนผ้า โดยการใช้วัสดุกันน้ำมัดกลุ่มเส้นฝ้ายเป็น ลวดลายตามต้องการ ก่อนนำฝ้ายข้อมน้ำสี เพื่อ แก้วสตุกันน้ำออกจึงเกิดสีแตกต่างกัน ถ้า ต้องการเพียง 2 สี จะแก้วสตุมัดฝ้ายเพียงครั้ง เดียว หากต้องการหลายสีจะมีการแก้วสตุ หลายครั้ง

ก่อนมัดหมี่ ต้องคันหมี่ก่อน โดยการนำเส้นฝ้ายพันรอบหลักหมี่ 1 คู่
นับจำนวนเส้นฝ้ายให้สัมพันธ์กับลายหมี่ที่จะมัด จากนั้นจึงทำการมัดหมี่
กลุ่มเส้นฝ้ายโนหลักหมี่ ตามลวดลายหมี่ที่ต้องการ
เมื่อถอดฝ้ายมัดหมี่ออกจากหลักหมี่ นำไปย้อมสี
บิดให้หมาดแล้วจึงแกะปอมัดหมี่ออก ทำให้
เกิดลวดลายตรงที่แกะปอออก นำฝ้ายที่แกะป
มัดแล้วนี้ไปพันรอบหลอดไฟไม้ไผ่เรียกว่า
การปั่นหลอด ร้อยหลอดฝ้ายตามลำดับ
ก่อน-หลัง เก็บไว้อย่างดีระวังไม่ให้ถูก
รบกวนจนเทื่อกร้อยขาด ฝ้ายมัดหมี่โน
หลอดฝ้ายใช้เป็นเส้นพุ่งในการทอ

หลักของการทอผ้า ก็คือการทำให้เส้นด้ายสองกลุ่มขั้ดกัน โดยทั้งสอง พวกตั้งฉากกัน
เส้นด้ายกลุ่มหนึ่งเรียกว่า ด้ายยืนและอีกกลุ่มหนึ่งเรียกว่า ด้ายพุ่ง ลักษณะของการขั้ด
กันของด้ายพุ่งและด้ายยืน จะขั้ดกันแบบธรรมดาที่เรียกว่าลายขั้ดหรืออาจจะเพิ่ม
เทคนิคพิเศษเพื่อให้ผ้ามี ลวดลาย สีเส้นที่สวยงามแปลกตา

1. สืบเส้นด้ายขึ้นเข้ากับแกนม้วนด้ายขึ้น และร้อยปลายด้ายแต่ละเส้นเข้าโนตะ กอ
แต่ละชุดและผ่านหวี ดึงปลายเส้นด้ายขึ้นทั้งหมดม้วนเข้ากับแกนม้วนตัวอีกด้านหนึ่ง
ปรับความตึงหย่อนให้พอเหมาะ กรอด้วยเท้ากระสวยเพื่อใช้เป็นด้ายพุ่ง

2. เริ่มการทอโดยกดเครื่องแยกหมู่ตะกอ เส้นด้ายขึ้นชุดที่ 1 จะถูกแยก ออกและเกิด
ช่องว่าง สอดกระสวยด้ายพุ่งผ่าน สลับตะกอชุดที่ 1 ยกตะกอชุดที่ 2 สอดกระสวยด้าย
พุ่งกลับ ทำสลับกันไปเรื่อย ๆ

3. การกระทบฟันหวี (ฟืม) เมื่อสอดกระสวยด้ายพุ่งกลับก็จะกระทบ ฟันหวี เพื่อไม่ให้ด้ายพุ่งแนบติดกัน ได้เนื้อผ้าที่แน่นหนา

4. การเก็บหรือมัดนผ้า เมื่อทอผ้าได้พอประมาณแล้วก็จะมัดนเก็บใน แกนมัดนผ้า โดยพ่อนแกนด้ายขึ้นให้คลายออกและปรับความตึงหย่อนใหม่ ให้พอเหมาะ

ด้านหัตถกรรม

ชื่อ นางผัด อินทนั้นชัย อายุ 79 ปี

บ้านเลขที่ 20 หมู่ 1 บ้านดงมหาวัน

อำเภอเวียงเชียงรุ้ง จังหวัดเชียงราย

เบอร์โทรศัพท์ 0899894309

ภูมิปัญญาท้องถิ่น การสานไม้กวาดทางมะพร้าว/ไม้กวาดดอก
หญ้า

3. ด้านเกษตรกรรม

4. ด้านศิลปกรรม

ชื่อ นายสิทธิชัย นัยดีบ อายุ 29 ปี

ที่อยู่ บ้านเลขที่ 57 หมู่ที่ 5 ต.ดงมหาวัน

อ.เวียงเชียงรุ้ง จ. เชียงราย

โทรศัพท์ 0620235366

ภูมิปัญญาท้องถิ่น การตีกลองสะบัดชัย/ดนตรีพื้นเมือง (สะล้อซอซึง)

5. ด้านการแพทย์แผนไทย

ชื่อ นางสาวสรลรัตน์ นัยดีบ

ที่อยู่ บ้านเลขที่ 191 หมู่ที่ 5 ต.ดงมหาวัน

อ.เวียงเชียงรุ้ง จ. เชียงราย

โทรศัพท์ 0987488902

ภูมิปัญญาท้องถิ่น นวดแผนไทย/ลูกประคบ

